

UKRAINIAN
INSTITUTE
FOR THE FUTURE

КОНТРАБАНДА

UKRAINIAN INSTITUTE FOR THE FUTURE

Український інститут майбутнього – це незалежний аналітичний центр, який:

- прогнозує зміни та моделює можливі сценарії розвитку подій в Україні;
- надає компетентну оцінку українським подіям;
- формулює конкретні рекомендації до дій;
- пропонує ефективні рішення;
- пропонує майданчик для дискусій на актуальні теми.

Є спільним проектом представників українського бізнесу, політики та громадського сектору.

Заснований влітку 2016 року.

Видано в рамках проекту «Боротьба з контрабандою в Україні та прикордонних країнах шляхом моніторингу, досліджень, адвокації та зміни публічної політики» за підтримки Philip Morris International Impact. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією PMI Impact.

Published in the frame of the project “Combating Smuggling in Ukraine and Bordering Countries through Monitoring, Research, Advocacy and Changing of Public Policy” supported by the PMI Impact. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the PMI Impact.

ЗМІСТ

- 03** ПОЧАТОК ВЕЛИКОЇ РОБОТИ
- 11** ПОТЕНЦІЙНА КОНТРАБАНДА –
ОЦІНЮЄМО ОБСЯГИ
- 17** ОСНОВНІ СХЕМИ
- 23** ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ
ЗА ОКРЕМИМИ НАПРЯМКАМИ
- 27** МОЛДОВА І ПРИДНІСТРОВ'Я:
КОНТРАБАНДНА ХВІРТКА
- 33** СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ
- 41** ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

01

01

ПОЧАТОК ВЕЛИКОЇ РОБОТИ

Кримінальний кодекс України дає таке визначення контрабанди: «переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації».

У цій доповіді ми намагалися охопити якнайширший спектр, оцінюючи міжнародну торгівлю, яка ведеться з порушенням правил митного оформлення товарів; а також оцінити схеми, легальні за формою, які, утім, дозволяють імпортерам, експортерам обходити сплату мита, імпортного ПДВ, акцизів та інших платежів.

Замірювання в торгівлі із сусідніми державами, що проводилися впродовж останніх двох років, лягли в основу аналітичних статей і записок на цю тему. На жаль, динаміка зростання обсягів експорту та імпорту містить ознаки контрабанди. На межі 2017–2018 рр. українські виробники (наприклад, побутової техніки, одягу й взуття) відверто називали контрабанду одним із ключових чинників, що ставить під загрозу розвиток їхнього бізнесу. Водночас численні заяви перших осіб держави, заходи уряду з боротьби з контрабандою не давали відчутного результату.

Таким чином, народилася ідея дослідити це явище, оцінивши не тільки обсяги, але й механізми його існування та розвитку, дати характеристику зацікавленим групам з обох боків кордону.

Розуміючи, що в умовах, коли в структурі регіональної економіки контрабанда складає хоча б 20 %, каральними заходами її не подолати, ми хочемо запропонувати алгоритми, як зменшити вплив (і частку) незаконної торгівлі та замістити її легальними видами економічної активності.

Тобто ми шукатимемо причини проблеми й напрацюємо механізми впливу на першопричини, а не наслідки. До того ж запропонуємо варіанти дій у вигляді концепцій законопроектів для парламенту країни, державної регіональної політики для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Проект подавався на конкурс РМІ та здобув фінансування на два роки. Методологія проекту допомагає оцінити незаконну торгівлю як явище, інтегроване в наявну економічну модель місцевих громад і структуру тіньової економіки України. Ми виходимо з того, що боротьба з самими лише проявами проблеми без усунення причин малорезультативна.

Схема реалізації така:

01

Збирання даних:

- **Аналіз відкритих даних**, передовсім статистики сусідніх держав зі зовнішньої торгівлі. Аналіз окремих товарних груп, різниця статистики держав-партнерів за якими перевищує 3-5 %.
- **Проведення** кількох циклів **моніторингу** переміщення товарів через пункти пропуску з подальшим порівнянням здобутих даних з офіційною статистикою. Це дозволяє оцінити **реальний характер** руху товарів через кордон країни, побачити закономірності та специфіку окремих прикордонних територій.
- **Проведення** соціологічних досліджень на тему ставлення громадян до контрабанди, корупції під час укладання (реалізації) зовнішньоторговельних угод, участі в переміщенні товарів через кордон тощо.

02

Дослідження економіки прикордонних регіонів та окремих секторів на рівні держави для оцінювання впливу незаконної торгівлі на розвиток окремих територій.

03

Дослідження торгівлі окремими групами товарів на національному рівні для виявлення механізмів і ступеню впливу контрабанди на національному рівні.

Кожен етап роботи супроводжуватиме випуск тематичної доповіді.

І, звісно, під час роботи на кожному етапі ми плануємо розробляти практичні рекомендації для центральної влади та влади на місцях.

ПЕРШИЙ ЗРІЗ

ПІДХОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Це пілотна доповідь, її мета – показати загальний зріз ситуації, так би мовити, вихідну точку для подальшої роботи. **Відповідно, готуючи її, ми спробували розв'язати такі основні завдання:**

- 01** Визначити обсяги потенційної контрабанди, взявши за вихідну точку торгівлю з країнами-сусідами.
- 02** Виокремити основні групи такої торгівлі, взявши за основу механізм переміщення товарів і географію. Умовно, відокремити контрабанду прикордонних територій від потенційної контрабанди великих партій товару.
- 03** Дослідити ставлення населення до такого явища, як контрабанда, заміряти рівень потенційної підтримки (або спротиву) державної політики щодо боротьби з контрабандою.
- 04** Дістати базову інформацію про вплив контрабанди на економіку прикордонних регіонів, а також на механізми переміщення контрабандних товарів через кордон.

На першому етапі ми **проаналізували статистику зовнішньої торгівлі України** з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою, Росією та Білоруссю. Зокрема **порівнювали дані українського експорту** в кожній з перелічених держав із даними національної статистики партнерів з імпорту. За наявності суттєвої різниці аналізували товарні групи, **вивчали закономірності**, порівнюючи дані з попередніми роками. **Мета цього дослідження – якісно оцінити потенційну контрабанду.**

Однак варто одразу уточнити, що ці дані свідчать про потенційну, а не реальну контрабанду, оскільки статистика двох держав може не збігатися з низки причин.

А саме:

- Так зване перехідне постачання, коли товар проходить митне оформлення в експортера наприкінці календарного періоду (наприклад, наприкінці року), а митне очищення в країні-імпортері вже на початку наступного періоду. Це може давати похибку (коли відсутні інші чинники) до 5 % від загальної статистики за рік. Метод верифікації досить простий: порівнюються показники за суміжні періоди, а в ідеалі аналізуються дані за кілька років.
- Різниця в системах обчислення, коли статистика однієї з держав містить у митній вартості додаткові процедури і режими, а статистика іншої – ні.
- Курсові різниці, особливо, якщо країни ведуть облік у різній валюті. Коливання гривні дають природний розрив, який у певні періоди може сягати 4–5 %.
- Різниця у визначенні митної вартості того самого товару. У тому числі помилка, що виникає під час перерахунку вартості постачань, наприклад, у режимах CIF (Cost,

Insurance and Freight)/DAP (Delivered at Place) або інших режимах постачання товару відповідно до інкотермс.

- Помилки округлення. Наприклад, значна частина країн (зокрема держави-члени ЄС) у статистичному обліку округляють вартість до євро. Українська статистика зазначає вартість до копійок. Як наслідок, коли йде постачання великої кількості товарів, що оформлюються окремо, виникає істотно відчутна різниця в статистиці за великий період (наприклад, за рік)
- Різниця у визначенні країни-походження. Певна частина товарів, що постачаються з території сусідніх держав, проходять за українським статистичним обліком як товари третіх країн (наприклад, екзотичні фрукти, що постачають польські компанії, атлантична морська риба, яку постачають із Білорусі тощо)
- Звичайні помилки обліку, які виникають з будь-якого боку.

Як свідчить практика, навіть за цих причин рідко розбіжності в даних національної статистики (митних органів) перевищують 5–7 % від оцінювання обсягу експорту або імпорту. Навіть більше, помилки «кінця сезону», коли, наприклад, партія товару пройшла митне оформлення в країні-експортері в останні дні бюджетного року (сезону), а митне очищення вже в новому році, можуть дати похибку навіть у 25–30 % за місячними обсягами в окремих товарних категоріях, але рідко перевищують 10–12 % від річних показників. Окрім того, таку похибку легко виявити, проаналізувавши останній місяць перед контрольним періодом і перший місяць наступного періоду. Якщо після аналізу статистики за 3–5 років ми бачимо однакове перекручування оцінювання обсягів, мова йде про інші причини різниці даних, у тому числі про можливі порушення в переміщенні товарів через кордон. Наприклад, за постачанням товарної групи «Обладнання та електроенергія» з Угорщини в Україну дані статистики з товарної позиції «моторне паливо» відрізнялися 2013 р. на 12 %, а з 2015 р. різниця не опускалася нижче від 30%. У всіх випадках диспропорція була зі знаком «+», отже, це не помилка «кінця сезону».

ЕТАП

02

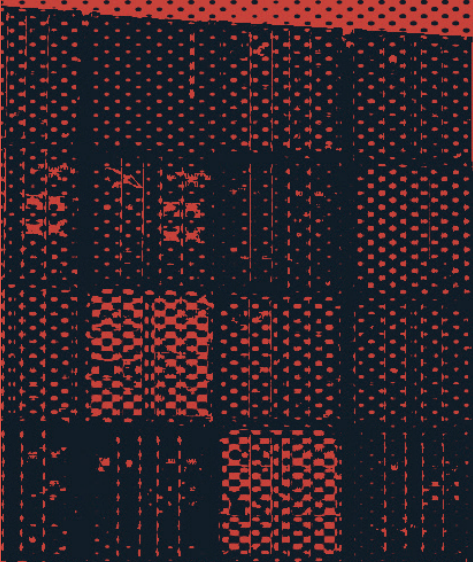
03

04

Другий блок даних, використаних для доповіді, – **соціологічне опитування населення країни** з окремою вибіркою з населення прикордонних територій. **Ключове запитання – ставлення до контрабанди.** Помітність явища з огляду на ринок праці, доходи громадян регіону, споживацьку поведінку, асортимент місцевої торгівлі.

Третій блок даних – **результати моніторингу пунктів пропуску** на кордоні. **Мета – оцінити реальні обсяги переміщення** громадян, транспортних засобів, вантажів. **Вивчити регіональну специфіку переміщення товарів** через кордон. Це дозволить оцінити специфіку різних маршрутів (і типів доставляння вантажів) експорту та імпорту, а також виокремити регіональну специфіку прикордонної торгівлі в різних регіонах України. **Основне завдання – виявити закономірності для кожного регіону, визначити ключові параметри, що потребують додаткового, глибшого вивчення.**

Четвертий блок даних – **глибинні інтерв'ю** з обох боків кордону. **Проведено вибіркоче опитування** керівників з місцевого самоврядування, представників бізнесу, журналістів і навіть працівників митних органів із Волинської, Львівської, Закарпатської, Одеської, Чернівецької, Харківської областей України та прикордонних районів Словаччини, Молдови, Румунії, Угорщини, Польщі та Білорусі. Білоруська сторона, до речі, виявилася найзакритішою для дослідження – більшість потенційних респондентів відмовилася від участі навіть в анонімному опитуванні, хоч у бесідах «не під запис» спокійно висловлювалася про проблему.

EX

EX

EX

H&B

H

HYC LOGISTICS
LME & PORTAL

EX

M
Se

ПОТЕНЦІЙНА КОНТРАБАНДА- ОЦІНЮЄМО ОБСЯГИ

Обсяги зовнішньої торгівлі України товарами 2018 р., за даними Державної служби статистики (далі Укрстат), склав 104,5 млрд дол. США, або 112,5 % від рівня 2017 року. З цієї суми 28,413 млрд, або 27 %, – торгівля з країнами-сусідами (Білоруссю, Угорщиною, Молдовою, Польщею, Румунією, Словаччиною та Росією).

Нижче подано порівняльну таблицю даних про обсяги зовнішньої торгівлі від Укрстату та національних статистичних установ держав-сусідів:

Таблиця 1

	Експорт (Укрстат)	Імпорт за даними суміжної сторони	Різниця (абсолютні цифри)	Різниця, % (до даних української сторони)	Імпорт (Укрстат)	Експорт за даними суміжної сторони	Різниця (абсолютні цифри)	Різниця, %
Росія	3652,6	5462	-1809,4	-49,54	8090,4	9521,1	-1430,7	-17,68
Білорусь	1304,2	1402,9	-98,7	-7,57	3786,9	4062,2	-275,3	-7,27
Польща	3257,2	2977,3	279,9	8,59	3641,9	5255,9	-1614	-44,32
Словаччина	863,9	690,7	173,2	20,05	525,9	570,9	-45	-8,56
Угорщина	1646	1703,62	-57,62	-3,50	1260	2126,47	-866,47	-68,77
Молдова	789,2	577,085	212,115	26,88	118,1	80,275	37,825	32,03
Румунія	932,6	989,4	-56,8	-6,09	511,1	620,8	-109,7	-21,46

Таким чином, сумарна різниця статистичних даних України та сусідніх держав перевищує 7 млрд дол. (7,066 млрд) за 2018 рік. З цієї суми 2,687 млрд дол. – різниця в оцінюванні обсягів експорту з України, 4,738 млрд – імпорту в нашу країну.

Тут доречно подати цифри за 2017 рік. За той період обсяги потенційної контрабанди в торгівлі з країнами-сусідами склали 5,931 млрд дол., а облічені обсяги торгівлі з сусідніми державами – 26,01 млрд дол. (28 % від зовнішньоторговельного обороту).

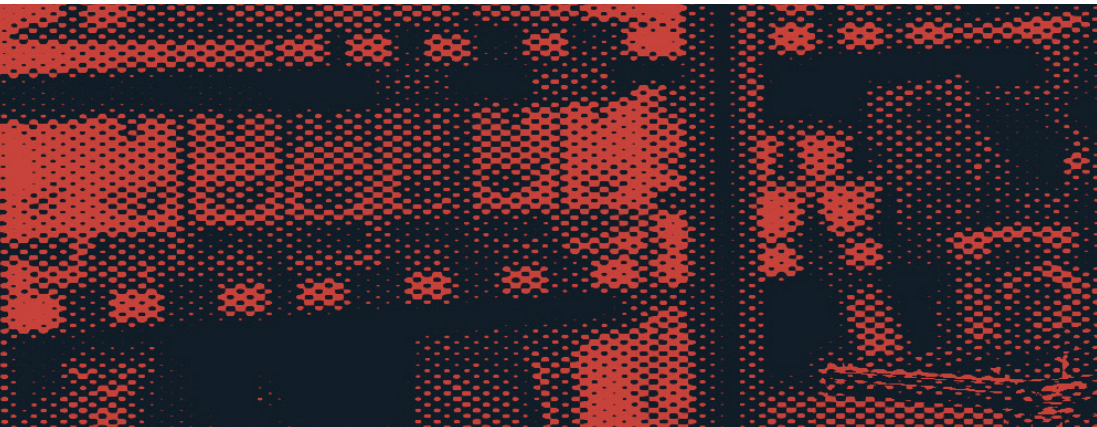
Якщо оцінити динаміку, то 2018 р. обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами становили 112,5 % до рівня 2017 року. Торгівля з сусідами – 109 % до рівня минулого року – 28,4 млрд до 26 млрд.

Водночас розміри потенційної контрабанди в торгівлі з сусідами за 12 місяців 2018 р. склали 119 % до рівня 2017 р. (5,931 до 7,066 млрд). Отже, третій рік поспіль обсяги потенційної контрабанди збільшуються швидше за показники зовнішньої торгівлі.

Враховуючи, що частка потенційної контрабанди в торгівлі з країнами-сусідами вища за аналогічний рівень стосовно інших держав навіть утрічі, то, якщо екстраполювати дані на весь товарооборот України із зовнішнім світом, можна оцінити обсяги потенційної контрабанди за 2019 р. у 13,3–13,5 млрд дол. США.

До цієї суми можна долати зовнішньоторговельні операції, які на 100 % перебувають у тіні. Ідеться про торгівлю такими товарами, як бурштин, тютюн, алкоголь, лікарські препарати, хімічні сполуки та деякі інші товари.

Це товари, торгівля якими не заборонена з обох боків кордону, максимум – діють обмеження або є вимога надати додаткові документи тощо. Тому до списку не потрапили наркотичні та психотропні речовини, зброя.

«Велику трійку» категорій нелегального вивезення з країни складають бурштин, що нелегально видобувається на українському Поліссі, тютюнових виробів, у тому числі тих, що виробляються на українських підприємствах, алкоголю.

У серпні 2019 р. президент України Володимир Зеленський, виступаючи в Житомирській області, оцінив (за наданим йому аналізом) обсяги нелегального ринку бурштину в 500 млн дол. Враховуючи, що цей товар переважно йде на експорт, до потенційного обсягу контрабанди можна додати від 0,4 до 0,5 млрд дол. на рік.

За даними дослідження **Stella report**, проведеного на замовлення компанії **Philip Morris International Inc.**, європейський «чорний ринок» сигарет можна оцінити в 43,6 млрд сигарет, або 8,6 % від всього споживання на території ЄС. З цієї кількості не менше за 4,2 млрд сигарет завозяться з України. Насправді цифра значно більша, оскільки на території нашої країни працюють підприємства з виготовлення підробних сигарет, що потрапляють на ринок країн ЄС. Так, наприклад, у ТОП-5 найпоширеніших на чорному ринку Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії марок сигарет як мінімум три (Compliment, Marble, Marvel) мають українське походження. Втрати бюджетів країн ЄС від нелегальної торгівлі тютюновими виробами оцінюють у суму близько 10 млрд євро. Зважаючи, що більшу частину ціни на сигарети становлять податки й акцизи, обсяги контрабанди тютюнових виробів з України можна оцінити в суму від 200 до 250 млн дол. США на рік.

Обсяги контрабанди алкоголю, ліків, хімічних сполук (йдеться про повністю нелегальне переміщення через кордон) менші в рази та складають у сумі не більше за 100–150 млн дол. на рік.

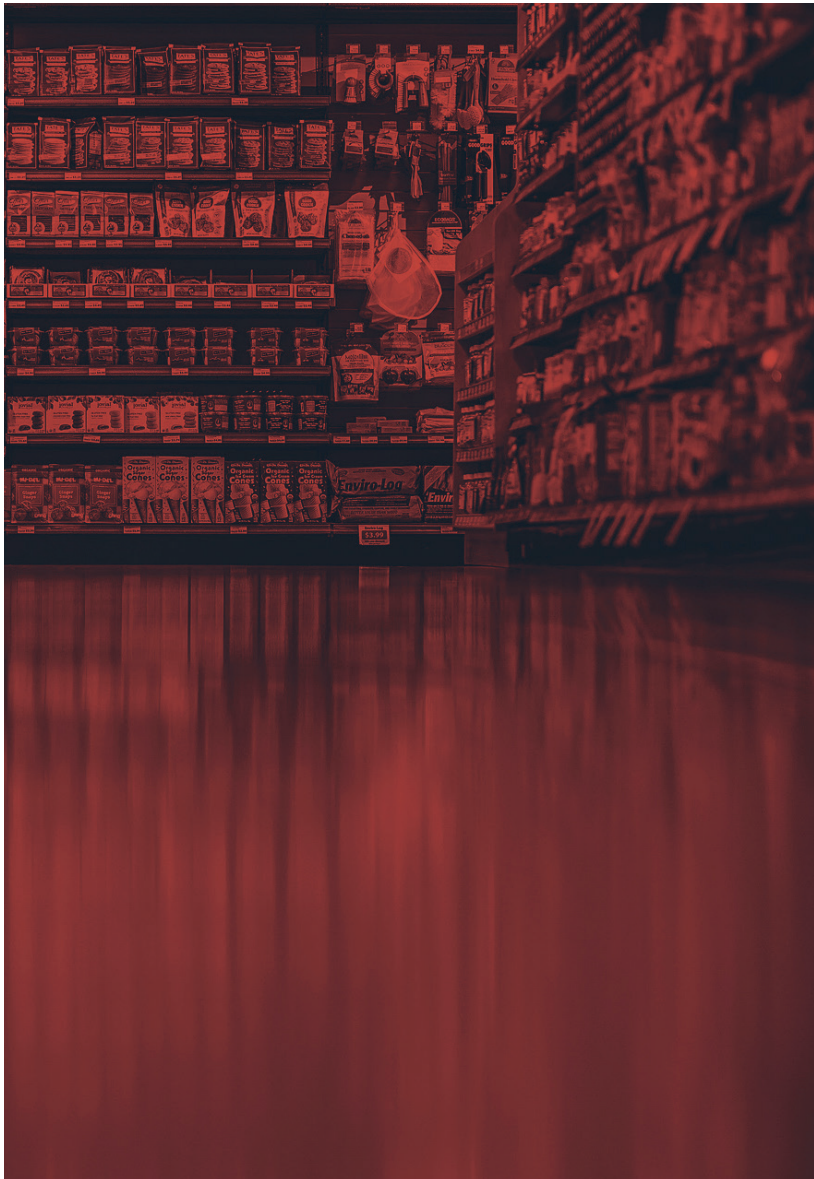
Таким чином, до попереднього оцінювання потенційних обсягів контрабанди варто додати 800–900 млн дол. від нелегальної торгівлі товарами.

Результат – потенційні обсяги контрабанди в Україні за 2018 год склали від 14,1 до 15,4 млрд дол., з яких не менше за 8,9 – це імпорт товарів із порушенням митних правил (або повністю прихований) і від 5,2 до 6,5 – експорт.

Сумарно фіскальне навантаження на імпорتنі товари з урахуванням ПДВ становить від 25 % до 35 %. Аналітики Ukraine Economic Outlook, готуючи свою доповідь про потенційне оцінювання рівнів контрабанди за даними за 2017 р., вивели середній показник фіскального навантаження в розмірі 30,36 %. Іншими словами, з імпорту товарів 1/3 становлять податкові надходження в бюджет (без урахування податку на прибуток підприємства й непрямих податків). Отже, втрати від контрабанди на імпорті товарів за 2018 р. можна оцінити мінімум у 3 млрд дол.

У ситуації з експортом продукції держава втрачає, не отримуючи акцизів, експортного мита (є на певні групи товарів). Оскільки ПДВ експортерам відшкодовується, сумарно це навантаження можна оцінити в середньому в 10 %. Таким чином, втрати української держави на тінювих схемах експорту за 2018 р. склали не менше від 0,5 до 0,6 млрд дол. США.

Загальний висновок такий: через наявні контрабандні схеми в зовнішній торгівлі держава Україна недоотримала лише на прямих податкових надходженнях (акцизи, мита, ПДВ) понад 3,5 млрд дол. Для порівняння: за 2018–2019 рр. Україна змушена була випустити облігацій зовнішньої валютної позики на 2,35 млрд дол. і 1 млрд євро.

100

100

ONE HUNDRED DOLLARS

DE 84870600

U.S. Treasury

651591
651591

U.S.

ОСНОВНІ СХЕМИ

Оцінивши обсяги потенційної контрабанди, зупинимося на механізмах переміщення товарів через митний кордон.

Виокремимо 11 типових прийомів.

01 «ЗЕЛЕНКА»

Класичний, знайомий з історичної та художньої літератури спосіб переправлення товару нелегально, в обхід митного контролю, використовуючи погано організований нагляд за кордоном або корупційні зв'язки. Крім традиційних «ходоків», нині залучається автотранспорт (у тому числі автопоїзди на східних ділянках кордону), підземні тунелі, літальні апарати, плавзасоби (на морі та річкових ділянках кордону). Такий механізм популярний для нелегального переправлення сигарет, алкоголю, бурштину в сусідні держави та імпорту, наприклад, палива з РФ.

02 ПОРОЖНЯК.

Оформлення навантажених автомобілів як таких, що їдуть порожняком.

03 ПЕРЕРВАНИЙ ТРАНЗИТ

Товар ввозиться на територію країни в режимі транзиту, а потім просто «зникає» або його замінюють іншим для оформлення формального вивезення.

04 «ЗРУЧНА» ГЕОГРАФІЯ МИТНОГО ОЧИЩЕННЯ ВСЕРЕДИНИ КРАЇНИ

Ця схема передбачає, що вантаж перетинає кордон з адресою компанії, розташованої на території області, що не має зовнішнього кордону. Через корупційні механізми здійснюється митне очищення товару, для чого часто створюються спеціальні фірми-одноденки.

05 ДОВАНТАЖЕННЯ/ЗАВАНТАЖЕННЯ НА РЕЙДІ

Експортери завершують завантаження кораблів на зовнішньому рейді портів, використовуючи серед іншого свої потужності, обладнання, людей. Формально контроль над процесом здійснює митна служба. Насправді, за наявності корупційних зв'язків, з'являється можливість пограти як з товарами, так і з обсягами. Як яскравий приклад тут можна згадати баржу, викинуту на берег в Одеській області в листопаді 2018 р. з 6 тис. пачок сигарет на борту.

06 ЗАНИЖЕННЯ ОБСЯГІВ ТОВАРУ

Використовується як для імпорту, так і для експорту. Суть схеми: сплата мит, акцизів і податків з меншої кількості товарів. Схема діє не тільки завдяки корупційній складовій, але ще і як результат низького рівня технічного забезпечення митних постів.

07 ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРУ ЗА ІНШОЮ ТОВАРНОЮ КАТЕГОРІЄЮ

Суть схеми: товар оформлюється за категорією, з якої не стягуються (або стягуються в меншому обсязі) мита, акцизи. Так, наприклад, брендовий одяг можуть оформити як ганчір'я, секонд-генд. Товарний ліс – як дров

08 СУПУТНІЙ ТОВАР

Одну з таких схем у жовтні описало керівництво ДФС: під час легального (!) імпорту вживаних автомобілів із країн ЄС, багажники транспортних засобів заповнюють «додатковим» товаром, одягом, взяттям, побутовою хімією. Такими своєрідними «контейнерами» можуть бути будь-які габаритні товари з внутрішніми порожнинами або товари в габаритному пакуванні.

09 «ПІДЖАКИ»

Велика партія товарів ділиться на дрібні частини, які громадяни перевозять як товари для власного користування. Ця схема – одна з основних для функціонування контрабанди й торгівлі в прикордонних регіонах. Однак вдаються до неї досить великі компанії. Так, наприклад, за результатами

моніторингу автомобільних пунктів пропуску на західному кордоні країни співвідношення сідлових автопоїздів (фур) і вантажних мікроавтобусів у Волинській області складало 3/2, у Львівській – 1/2, у Закарпатській – від 3/2 на словацькому кордоні, 3/1 – на угорському та до 8/1 – на румунській ділянці. Пропорції зберігалися впродовж періоду моніторингу, як у робочі дні, так і на вихідні. Частина мікроавтобусів за добу здійснювали по кілька рейсів через кордон.

10 ПОШТА

Це поодинокі випадки схеми «піджаки», коли велика партія товару дрібними частинами у невеликих посилках відправляється громадянам України, залученим у схему. Часто отримувачі фіктивні: поштовий перевізник збирає всю партію одразу після проходження товару через митницю.

11 БІЗНЕС ІЗ-ЗА КОРДОНУ

Схема, надзвичайно популярна останні 3–4 роки. Українська компанія (підприємець) закуповує товар на орендованій в іншій державі склад (приміром, через фірму-партнера або зареєструвавши там свою філію). Партія товару проходить там митне очищення, а в Україні через інтернет-магазини товар реалізується кінцевому покупцю – фізичній особі. Далі його надсилають поштовим відправленням через кордон. Таким чином, продавець отримує повернення ПДВ як експортер у країні розташування складу. Водночас партія товару фактично потрапляє на митну територію країни, продається кінцевим покупцям без сплати мита, акцизів, ПДВ.

Кожна з описаних схем має свою специфіку у вигляді кола зацікавлених осіб, залучення працівників митної служби, можливість зупинити на етапі переміщення товару через кордон тощо. Так, з одного боку, у схемах «пошта» і «бізнес із-за кордону» працівники митниці зобов'язані без перешкод пропускати поштові оформлення, які належним чином надані для контролю транспортною компанією. Тобто затримати, наприклад, 2000 бандеролей із мобільними телефонами рядовий митник не зможе.

З іншого боку, схеми з довантаження на рейді або оформлення товару за іншою категорією потребують зв'язків із високопосадовцями на митниці або «політичного прикриття».

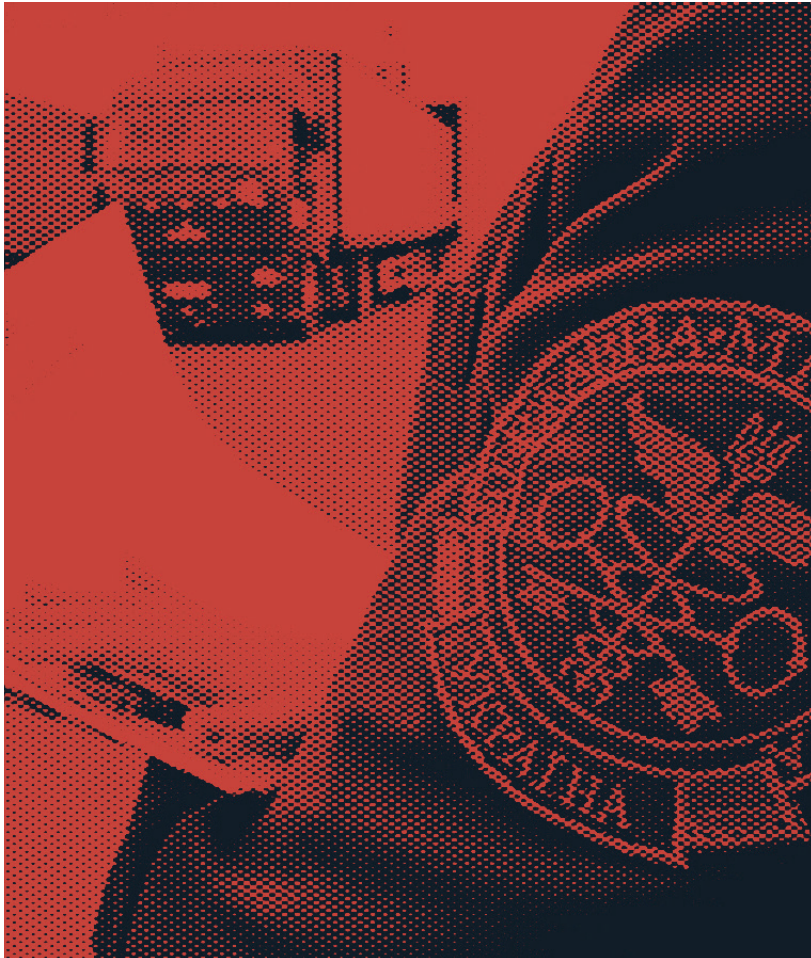
Схеми із «супутнім товаром» та бізнес «піджаків» існують завдяки контактам із місцевими працівниками митної служби, що виконують свої обов'язки безпосередньо на пунктах пропуску, переходах через кордон. Нижче подано порівняльну таблицю потенційних учасників за кожною з перелічених 11 схем переміщення товару через митний кордон.

Таблиця 2

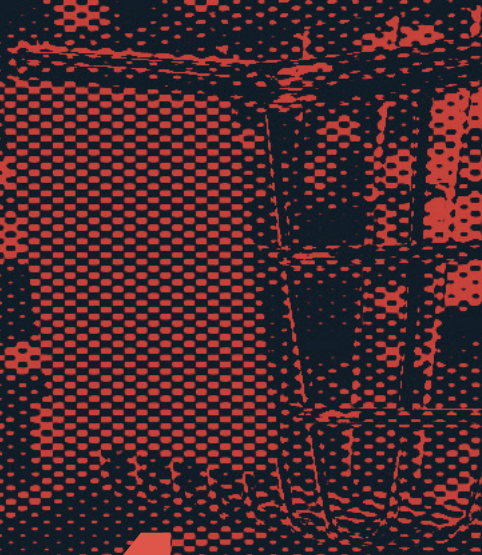
Назва схеми	Легальність переміщення товару через кордон	Потреба в корупційних зв'язках на переході кордону	Потреба в корупційних зв'язках на регіональній митниці	Потреба політичного прикриття	Широка залученість громадян прикордонної території	Сприяння з сусідньої країни
«Зеленка»	❌	⚡	⚡	⚡	⚡	✅
Порожняк	❌	✅	⚡	⚡		⚡
Перерваний транзит	✅			✅		⚡
«Зручна» географія	⚡		✅	✅		❌
Довантаження на рейді	⚡	⚡	✅	✅		❌
Заниження обсягів		✅	✅	⚡	❌	⚡
Оформлення за іншою категорією	❌	✅	⚡	⚡	❌	⚡
Супутній товар		✅				⚡
«Піджаки»	✅	✅			✅	❌
Пошта	✅					❌
Бізнес із-за кордону	✅				⚡	❌

❌ беззаперечне «ні» ⚡ «можливо» ✅ беззаперечне «так»

Якщо уважно проаналізувати ключові умови для існування контрабанди, стає зрозумілим, що для кожної з перелічених схем необхідно напрацьовувати свої методи протидії. Універсальні підходи можуть або не дати результату, або навіть нашкодити.

04

04

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ ЗА ОКРЕМИМИ НАПРЯМКАМИ

Якщо окремо розглядати потоки за країнами-сусідами і напрямками переміщення товарів, можна спостерегти кілька особливостей. Для наочності повернімося до порівняльної таблиці даних про обсяги зовнішньої торгівлі від Укрстату та національних статистичних установ держав-сусідів.

Імпорт і контрабанда

Порівнюючи статистику всіх суміжних країнах, крім Молдови, ми відзначили, що обсяги імпорту, зафіксовані Укрстатом, значно менші за обсяги експорту, зазначені країнами-партнерами. Для таких держав, як Польща й Угорщина, різниця становить 44,3 % і 68,8 % відповідно. Аналогічна ситуація простежувалася і в попередні роки.

Різниця в обсягах імпорту товарів на територію України, за даними Укрстат і статистичних установ сусідніх держав (у відсотках, %)

Таблиця 3

Країна	2016	2017	2018
Польща	42,07	27,9	44,32
Угорщина	17,5	45,1	68,77
Словаччина	0,01	11,17	8,56
Румунія	10,05	23,55	21,46

Детальне порівняння звертає увагу на близькість цифр української та словацької статистики, стрімке зростання різниці в даних з Румунією та Угорщиною, а також «стабільні» позиції Польщі.

Частково це пояснюється наявністю схем перевезення товарів із порушенням правил митного оформлення на українському боці або без оформлення взагалі. Зокрема польська статистика в'їзного туризму (збірка Turystyka w 2018 roku) зафіксувала 9,7 млн візитів українців на термін менше за добу. Ці громадяни витратили на території Польщі 4,089 млрд злотих (1,05 млрд дол.), без урахування витрат на ночівлю та розваги. Основна категорія витрат – купівля техніки, одягу, побутової хімії, товарів щоденного вжитку. Це корелюється з даними статистики – розрив оцінювання експорту з Польщі в Україну становить 1,6 млрд дол. Мільярд із цієї суми – громадяни, які купили товар для власного використання або для перепродажу. Друга складова різниці – товари та обладнання для промисловості, малого бізнесу. Окремим рядком ідуть транспортні засоби. Аналогічні групи можна виокремити, аналізуючи угорський і румунський експорт

Український експорт і категорії товарів

У цьому напрямі не все так очевидно, як з експортом. За документами митних органів, вартість товарів, що «виїхали» з України, перевищує вартість тих, що «вїхали» в сусідні держави за такими напрямками:

- Польща
- Словаччина
- Молдова

За таких умов, якщо з польським напрямком різниця становить близько 8,6 %, і це не критично, то в експорті у Словаччину різниця митної статистики складає вже 20 %, а в напрямку Молдови – майже 27 %. Різниця оцінювання рівня експорту з України в абсолютних цифрах для Молдови становить 212 млн дол., а для Польщі, наприклад, 279,9 млн. Цифри одного порядку, хоч розміри економік цих країн помітно відрізняються.

У ситуації з Молдовою значний розрив в експортному постачанні можна пояснити торгівлею з Придністров'ям, і підтвердження тому ми знаходимо в статистиці ПМР і заявах перших осіб самопроголошеної держави.

З рештою держав спостерігаємо зворотнє: митна вартість експортованих товарів відрізняється в менший бік від даних за «українським імпортом» у наших сусідів. Однак різниця в цифрах некритична й коливається в межах 3,5–9 %, що можна вважати близьким до норми. **Водночас різницю в 49,5 % в торгівлі з РФ можуть пояснити два чинники:**

01

Власне контрабанда і торгівля з порушенням митного режиму

02

Торгівля РФ із так званими ДНР і ЛНР

Російський кейс теж вартий детального розгляду трохи згодом.

U

C

R

A

O

M

I

N

A

N

N

A

I

R

A

A

C

U

МОЛДОВА І ПРИДНІСТРОВ'Я

КОНТРАБАНДНА ХВІРТКА

Окремо варто проаналізувати ситуацію з Молдовою. Особливість цієї держави – у наявності на її території невідконтрольного Кишиневу анклаву – Придністровської Молдавської Республіки. Це утворення проводить активну зовнішньоторговельну діяльність, перебуваючи в статусі «контрабандної хвіртки» для всього регіону. Торгівля з країнами ЄС сухоходом через територію Молдови відбувається відповідно до національного законодавства, з поданням статистичних даних і сплатою необхідного мита. Причина – офіційним Кишинів контролює мережу автомобільних доріг і залізницю.

Єдина ділянка кордону, яку не контролює влада Молдови, – кордон між ПМР та Україною. Виходу до територій інших держав у Придністров'я нема. Тобто економіка регіону, зовнішня торгівля залежать від дій Кишинева та Києва. У такій ситуації Україна могла б проводити політику економічного тиску на ПМР, щоб схилити сепаратистів до політичних поступок і реінтеграції у складі Молдови без додаткових умов. Якщо до 2014 р. можна було говорити про унікальні умови регіону, український інтерес, то з початком війни на Донбасі паралелі між «ПМР» і «ДНР» чи «ЛНР» стали занадто очевидними.

Проте Україна збільшує обсяги торгівлі з сепаратистським регіоном у Молдові. Так, за даними статистики ПМР, частка України у зовнішньоторговельному обороті «республіки» 2014 р. склала близько 7–8 %, поступаючись за цим показником Росії та, звісно, Молдові. А за результатами 2018 р. частка України перевищила 21%. Наша країна стала другим після Росії торговельним партнером сепаратистського регіону Молдови. Серед основних товарних груп, за якими спостерігалось позбавлення торгівлі, – харчові продукти, машини та обладнання, вироби з металу (як експорт, так і імпорт), а ще... шоколад. Цифри молдавської статистики підтверджують респонденти наших глибинних інтерв'ю в країнах-сусідах. Ось як коментує ситуацію представник бізнесу: «легальні бізнесмени завозять обладнання для підприємств, частину харчових продуктів і техніку».

Так оцінює її журналіст: «серед легальних популярні товари легкої промисловості, харчові продукти; серед нелегальних – паливо, алкоголь і сигарети». У зворотному напрямку йдуть вироблені в Румунії машини та обладнання (звісно, нелегально).

Україна настільки захопилася розвитком торгівлі з ПМР, що влітку 2019 р. прем'єр-міністр Молдови Мая Санду напругу звинуватила Україну в економічній підтримці сепаратистського регіону, заявивши, що київська влада підтримує контрабанду та корупційні схеми, які забезпечують «економічне виживання сепаратистського регіону».

Чи слушне звинувачення Маї Санду? Відповідь можна знайти в статистиці ПМР: імпорт з України 2018 р. сепаратисти оцінили у 235,9 млн дол. Різниця даних Укрстату та статистичної служби Молдови складає 212,1 млн дол.

Висновок, на жаль, сумний: тут органи статистики спрацювали практично без помилок, адже зафіксована за віссю Молдова – Україна велика різниця зникає, як тільки ми починаємо розглядати торгівлю в системі Молдова – ПМР – Україна.

Така політика, на жаль, створює ризики для нас, оскільки Україна де-факто підтримує проросійських сепаратистів у Молдові, які зараз реалізують план реінтеграції у склад держави з максимальним збереженням політичної самостійності.

Водночас українська влада чинить спроби протестувати проти торгівлі РФ із сепаратистськими регіонами на Донбасі, які, за планом Москви, теж варто реінтегрувати у склад України на російських умовах.

Торгівля з Росією – обчислюємо частку ЛДНР

Різниця даних Росстату та Укрстату в оцінюванні товарообороту двох країн 2017 р. з українського експорту (постачання товарів у РФ) досягала 23 %, з імпорту перебувала в «комфортних» межах, склавши близько 9 %.

2018 р. дав інші дані – 45 % з експорту з України та 17,7 % з постачання товарів на українську територію. І в обох випадках російська сторона дає більші показники.

Таке різке зростання потенційної контрабанди було б складно пояснити, якби не окупована Росією частина Донбасу. Органи статистики так званих ЛНР і ДНР не дають даних за обсягами зовнішній торгівлі, обмежившись описом товарних категорій. Проте і з цього можна зробити висновок про характер їх економічної взаємодії з РФ.

Так, наприклад, за даними «уряду ДНР», основними товарними групами з імпорту з РФ названі харчові продукти, зокрема м'ясо, м'ясні вироби, промислові товари, одяг і взуття (включно з військовим). На експорт «республіка» відправляє метал, вугілля, тютюнові вироби. У так званій ЛНР ситуація з оцінюванням структури торгівлі аналогічна, різниця в частках.

А тепер для ілюстрації пропонуємо таблицю, де зафіксовано різницю між українською та російською статистикою за цими товарними категоріями.

Таблиця 3

№ категорії ВЕД	Назва	Сума поставок за даними Росстат	Сума імпорту за даними Укрстат	Різниця, %
001	Товари тваринного походження	166	0,122	165,878
002	Продукти рослинного походження	95	14,6	80,4
003	Жири й олії	40,7	2,7	38
004	Харчові продукти і тютюн	316	28,8	287,2
006	Продукція хімічної промисловості	1060	867,3	192,7
007	Пластмаси, каучук, гума	410	389	21
008	Вироби зі шкіри та хутра	5,2	2,8	2,4
009	Деревина та вироби з неї	62,3	48,5	13,8
011	Текстиль	80,7	42,6	38,1
012	Взуття, головні убори, парасольки тощо	22,2	1,8	20,4
013	Вироби з каменю, кераміки	166	135,6	30,4
016	Машини, обладнання	842	835,6	6,4
020	Різні промислові товари	49,6	28,3	21,3
Разом за переліченими категоріями				917,978
Разом за позначеними червоним категоріями				653,678

Червоним позначено категорії, які статистика ЛДНР назвала основними товарними групами імпорту з Росії. За цими самими групами спостерігається максимальна різниця даних з українською стороною. Таким чином, можна припустити, що обсяг російського експорту на територію так званих ЛНР і ДНР складає приблизно 650 млн дол. США.

Паралельно з цим Росія здійснює імпорт «донецької» та «луганської» продукції. Так, наприклад, різниця в даних Укрстату і Росстату за категорією «Мінеральні продукти» становить 231 млн дол. До цієї товарної категорії потрапляють нафтопродукти, вугілля, руда. Навряд чи всі обсяги вибрано на Донбасі з невідконтрольних територій. Імовірно, тут діють і старі напрацьовані механізми співпраці українських ФПГ із російським бізнесом. Проте до половини з названих 231 млн складають саме постачання з ОРДЛО.

Аналогічна ситуація з товарною позицією «015 Метали та вироби з них», де різниця даних статистичних служб становить 752 млн дол. США. Частково це може бути результатом спроб українських металургів зберегти свої позиції на російському ринку, або роботою з викупу продукції підприємств, що лишилися на території ЛДНР, або теж часто згадуваного в українських медіа «розпилювання на метал» об'єктів регіону. Металевий брухт – досить вигідний товар.

Отже, потенційні обсяги торгівлі РФ з ОРДЛО поки не перевищують 1 млрд дол. США. Однак простежується тренд до зростання, оскільки різниця статистики за зазначеним товарними групами на імпорті 2017 р. склала близько 120 млн дол., за експортом з України – близько 370 млн.

Такі процеси дуже вигідні РФ, оскільки вони оптимізують структуру витрат на утримання окупованої території. Замість звичайної підтримки, надання грошей і товарів, Росія веде «торгівлю», отримуючи за свої гроші ті самі вугілля та метали, які може використати для своєї економіки. А збільшення обсягів постачання харчових продуктів дозволить повернути частину грошей у російську економіку у вигляді прибутків своїх експортерів.

U O

O E

СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ

У межах цього проекту ми провели соціологічне дослідження, вивчивши ставлення жителів країни до контрабанди як явища, до методів боротьби з нею.

Окремо визначили кілька груп респондентів:

- зріз по всій країні
- жителі всіх **15 областей**, що мають кордон з іншою державою;
- жителі **Вінницької, Волинської, Львівської, Закарпатської, Одеської, Чернівецької** областей.

Схожі запитання ставилися під час глибинних інтерв'ю – розмов на тему прикордонної торгівлі та контрабанди з жителями прикордонних територій з обох боків державного кордону. Опитували представників місцевої влади (самоврядування) різних за розмірами населених пунктів (село, смт, місто), бізнесменів, працівників митниці, журналістів і громадських активістів.

Відповіді на загальні запитання про ставлення до контрабанди як явища нескладно передбачити: для держави, навіть для регіону, респонденти обирали негативну оцінку, говорячи про шкоду контрабанди.

На Ваш погляд, шкідлива чи корисна контрабанда для КРАЇНИ?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Шкідлива	85,2%	84,8%	84,7%
Корисна	2,6%	1,9%	1,5%
В/В	12,2%	13,2%	13,8%
Всього	100,0%	100,0%	100,0%

Зверніть увагу на відповідь у різних групах респондентів. Цифри приблизно однакові. Як, власне, й оцінювання шкоди від контрабанди. Громадяни країни визнали, що це діяльність, з якої не платять податки, джерело корупції, стимулювання жителів до порушення законів країни.

Однак, коли респондентів спитали, чи виправдовують вони контрабанду, зокрема, під час ввезення товарів, ситуація змінилася: 34,4 % в середньому по країні знайшли виправдання ввізній контрабанді «з точки зору населення». У західних прикордонних регіонах цей показник перевищив 42 %.

Як Ви вважаєте, чи є виправдання контрабанди ПРИ ІМПОРТІ (ввезенні) товарів?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
З точки зору економіки країни	11,1%	11,8%	12,0%
З точки зору економіки Вашої області	13,0%	14,0%	14,2%
З точки зору населення	34,4%	37,9%	42,1%

Таку саму відповідь ми отримали раніше на запитання про користь для країни від контрабанди. 34,7 % респондентів в, що мешкають уздовж західного кордону називали користь у можливості заробити звичайним громадянам. Ще 9,7 % бачили можливість заробити українським компаніям.

На Ваш погляд, у чому полягає користь контрабанди для КРАЇНИ?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Можливість заробітку для українських компаній	8,9%	10,3%	9,7%
Можливість заробітку для звичайних громадян	27,6%	31,4%	34,7%
Можливість обходити квоти, що введені проти українських експортерів	8,9%	6,4%	5,8%
Це корисна конкуренція для компаній / підприємців	7,0%	6,6%	6,1%
Інше	1,2%	1,4%	1,8%
Немає користі	49,6%	47,1%	48,4%
В/В	6,6%	7,6%	6,9%

Така структура відповідей і настрої підтвердились під час глибинних інтерв'ю в тих самих прикордонних регіонах. У прикордонних районах Волинської, Львівської, Закарпатської областей представники бізнесу, місцевого самоврядування під час інтерв'ю підкреслювали, що на їхніх територіях контрабанда – один із варіантів заробітку, оскільки на ринку праці хороших вакансій небагато, тож альтернатива участі в прикордонній торгівлі (з порушеннями митного режиму) – виїзд на заробітки за кордон.

Ось, наприклад, цитата респондента з Закарпаття: «На ринку праці відчутний кадровий голод. Багато закарпатців працюють за кордоном. Пропозиції на ринку праці сьогодні не влаштовують більшість працівників через низький рівень оплати. Багато хто працює без офіційно оформлених трудових відносин». У Львівській області «наявність кордону потужно впливає на ринок праці. Багато фахівців їдуть на заробітки. Чим ближчий кордон, тим легше виїхати на заробітки за кордон».

За таких обставин, якщо казати про кількість громадян, залучених у контрабанду, матимемо яскраву ілюстрацію процесів:

Як Ви оцінюєте ступінь участі населення Вашої області в незаконному ВИБЕЗЕННІ товарів?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Не знаю таких фактів	49,3%	47,2%	39,4%
Практично непомітна, є невелика частина людей, які займаються неса	26,0%	26,4%	24,9%
Помітна - в нашому регіоні це вид діяльності деякої частини населення	9,7%	10,4%	16,6%
Суттєво помітна, це велика частина діяльності місцевого населення	2,6%	2,8%	2,9%
Дуже помітна, це одне з основних джерел доходу жителів нашої місцев	1,4%	1,5%	2,2%
В/В	10,9%	11,6%	14,1%
Всього	100,0%	100,0%	100,0%

Як Ви оцінюєте ступінь участі населення Вашої області в незаконному ВВЕЗЕННІ товарів?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Не знаю таких фактів	45,6%	43,2%	33,2%
Практично непомітна, є невелика частина людей, які займаються неза	25,5%	26,0%	22,4%
Помітна - в нашому регіоні це вид діяльності деякої частини населення	13,1%	14,4%	23,1%
Суттєво помітна, це велика частина діяльності місцевого населення	4,2%	4,5%	5,8%
Дуже помітна, це одне з основних джерел доходу жителів нашої місцев	0,8%	0,6%	1,4%
В/В	10,9%	11,2%	14,1%
Всього	100,0%	100,0%	100,0%

Жителі прикордонних областей загалом сприймають контрабанду як бізнес, обережно визнаючи її джерелом заробітку для частини населення.

Водночас на уточнювальне запитання, чи знайомий респондент із людьми, які займаються контрабандою, майже половина жителів прикордонних областей або знають, до кого звернутися по контакти контрабандиста, або знайомі з такими особисто.

Чи є у Вас знайомі / друзі / родичі, які можуть привезти з-за кордону товар / вивезти товар на продаж без сплати мита?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Таких немає	64,2%	61,9%	48,7%
Особисто таких не знаю, але при необхідності через друзів та знайомих	15,6%	17,5%	23,5%
Є декілька таких людей	9,6%	10,1%	17,0%
Знаю багато таких людей	3,4%	2,7%	3,2%
Можу робити це самостійно	0,5%	0,6%	1,1%
Інше	0,1%	0,1%	0%
В/В	6,6%	7,1%	6,5%
Всього	100,0%	100,0%	100,0%

Ключові дані 17 + 3 + 1 = 21 % Приблизно така частка жителів країни тією чи іншою мірою залучені в переміщенні контрабандних товарів через державний кордон.

У відповідях респондентів наших глибинних інтерв'ю більша розбіжність в оцінюванні: від 3–4 % тих, хто безпосередньо возить товар через кордон, шукає збут, до 20–25 % місцевих жителів, залучені в «широкому розумінні» – продавці магазинів, де реалізується ввезений товар, перевізники та інші. Усі респонденти підкреслюють, що на певному етапі контрабандна торгівля створює нові робочі місця. Реалізація товару, склади, перевезення, інші види сервісу.

Однак, якщо значна частина населення залучена в контрабанду, то логічно припустити, що такі товари помітно представлені в торговельних мережах або, як мінімум, активно використовуються жителями прикордонних районів.

Населення звикло до умовно контрабандних товарів і спокійно сприймає їх продаж у місцевих магазинах, торговельних мережах. Понад 25 % населення оцінюють частку товарів, ввезених із порушенням правил митного оформлення в «половину і більше» за категоріями від побутової техніки до харчових продуктів.

Респонденти глибинних інтерв'ю, включно з чиновниками, оцінюють ще більш песимістично обсяги контрабанди на полицях магазинів. Причини популярності цих товарів – переважно вища якість за тієї самої або нижчої ціни.

Водночас, коли мова пішла про боротьбу з контрабандою, учасники соціологічного опитування погодилися, що політичному керівництву країни необхідно вжити рішучих заходів.

Чи повинна держава боротися із контрабандою товарів?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Так, держава повинна боротися з усім незаконним ввезенням	64,1%	62,1%	72,1%
Залежить від товарів - держава повинна підходити згідно своїх інтересів	14,0%	13,4%	9,4%
Боротися потрібно, але не сьогодні - поки у країні низький економічний розвиток	13,5%	14,2%	12,7%
Ні, не повинна, люди мають право купувати та продавати товари	4,6%	5,3%	1,8%
Інше	0,2%	0,4%	0,7%
В/В	3,6%	4,6%	3,3%
Всього	100,0%	100,0%	100,0%

З таблиці бачимо, що жителі прикордонних областей висловлюються навіть більш радикально, ніж громадяни інших регіонів країни.

Однак на запитання про найкращі методи боротьби відповіді були такі:

Якщо у попередньому питанні Ви обрали варіанти відповіді 1-3: з якого рівня потрібно починати боротьбу з незаконним ввезенням товарів?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Починати потрібно з політиків, куруючих контрабанду	55,4%	54,4%	48,7%
Починати потрібно з контролю над кордоном та реальних кримінальних справ	33,3%	33,8%	40,5%
Починати потрібно з тих, хто продає та купує контрабандні товари	5,2%	5,6%	3,7%
Починати потрібно на місцевому рівні, посилюючи контроль за переміщенням	2,6%	2,5%	3,0%
Інше	0,7%	0,9%	1,9%
В/В	2,7%	2,7%	2,2%
Всього	100,0%	100,0%	100,0%

Більшість населення вважає, що починати треба з чиновників, провести кілька показових судів. І менше від 10 % опитаних погодились, що боротися треба з продавцями контрабандної продукції або посилити контроль на митних переходах.

Така реакція логічна, враховуючи кількість громадян, так чи інакше пов'язаних із контрабандою по всій країні та особливо в областях уздовж кордону. Різде посилення контролю над кордоном, спроба боротися з контрабандою знизу не знищить напрацьованих схем переправлення великих партій товару, що, звісно, збурить незадоволення громадян. Під час глибинних інтерв'ю ми ставили запитання: що трапиться, якщо в один момент зникне контрабанда. Таке саме запитання, але дещо інакше сформульоване, було й у соціопитуванні. Понад 50% опитаних очікують погіршення ситуації, починаючи зі зростання безробіття до можливого дефіциту певних товарів. У відповіді на це запитання жителі різних регіонів країни були однакові.

Уявіть собі, що з місцевої торгівлі зникли усі незаконно ввезені (нерозмитнені) товари. Як Ви вважаєте, яким чином це може вплинути на економіку Вашої ОБЛАСТІ?

	Всього	15 прикордонних областей	6 прикордонних областей
	%	%	%
Більшість людей втратить доходи	19,0%	18,0%	15,5%
Буде дефіцит товарів	25,2%	25,0%	27,4%
Ціни на товари значно зростуть	32,7%	32,7%	32,1%
Деяко зростуть ціни, але торгівля та населення швидко перейдуть на вітчизняні аналоги	33,4%	32,8%	33,2%
Це стане точкою початку зростання місцевого виробництва	26,7%	22,4%	24,5%
Це ніяк не вплине на місцеву економіку	15,8%	12,7%	15,9%
Інше	12%	14%	2,5%
В/В	11,4%	14,0%	10,5%

Щодо респондентів глибоких інтерв'ю, то тут реакція людей із владними повноваженнями не менш негативна. У Волинській, Львівській, Закарпатській областях очікують масових протестів із перекиванням прикордонних переходів і/або палінням шин. Чи швидко почнуться протести? Про це коротко і містко відповів працівник митниці на Волині – «негайно».

U 7

07

ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

Необхідність боротьби з контрабандою очевидна, оскільки це явище не лише позбавляє державний бюджет надходжень, але й заважає розвивати власний бізнес. Утім, напрацьовуючи стратегію, не варто забувати про те, що існує безліч схем контрабандної торгівлі. І підхід, наприклад, до припинення торгівлі з ПМР докорінно відмінний від механізмів, необхідних, приміром, у боротьбі з «піджаками» на польсько-українському кордоні у Волинській області.

Другий аспект стане зрозумілим після дослідження стану міжнародної торгівлі й полягає в переосмисленні позиції наших партнерів. Не вся контрабанда є контрабандою і не вся контрабанда завдає шкоди. Наприклад, якщо товар пройшов митне оформлення для експорту за всіма правилами, зі сплатою необхідних мит, державі нема чого перейматися через правильність митного очищення цієї партії. Угоду з експорту уклали, компанії твоєї країни отримали прибуток. Типовий приклад – активне використання країнами-сусідами механізмів стимулювання прикордонної торгівлі та вивезення товарів. Це експорт, це дохід компаній, громадян, держави.

На підставі сказаного ініціатива президента зі створення системи верифікації митної статистики з країнами-партнерами дасть ефект. Так само ефективним має бути максимальне усунення «людського фактора» з процесу митного оформлення товарів. Однак покладатися лише на ці заходи не варто.

Альтернативою або доповненням може стати анонсоване посилення відповідальності за контрабанду та встановлення жорсткого контролю на кордоні. Ці заходи теж дадуть ефект, проте це ніяк не вплине на схеми перерваного транзиту, «піджаків» чи поштовий бізнес.

Влада стала заручником очікувань населення. На перший погляд, соціологія засвідчує необхідність рішучих кроків у боротьбі з контрабандою – населення очікує саме цього. Утім, якщо розібратися, населення очікує «публічного шмагання» політиків і чиновників, які десь далеко. А от потерпати через незручності, пов'язані з посиленням контролю на кордоні громадяни готові

менше. Занадто різкі кроки можуть спровокувати акції протесту на місцях і не тільки. Водночас люди обстоюватимуть не власне контрабанду, а збереження можливості заробити й забезпечити собі звичну якість життя, що полягає серед іншого в доступності потрібних товарів.

В умовах прихованого безробіття в прикордонних регіонах спроба посилити каральні заходи без реалізації політики розвитку цієї території не дасть нічого, крім конфлікту і зростання недовіри до центральної влади.

Уряд і президент через бажання здобути швидку перемогу втрапили в пастку.

- Якщо вдається до «публічного шмагання» і довести до суду кілька гучних справ, пов'язаних із контрабандою, красива картинка забезпечить тимчасове зростання рейтингів. Але проблеми це не розв'яже, оскільки зачепить не більше як третину поширених на митниці схем. Якщо проблеми не розв'язати, у найближчій перспективі падіння рейтингів неминуче.
- Спроби посилити репресії в найближчому майбутньому мають шанс пригальмувати реалізацію частини контрабандних схем. Однак вони ж створять проблеми для жителів прикордонних регіонів, збудують незадоволення і протести проти «злочинної влади». Падіння рейтингів станеться одразу.

Який вихід? Як мінімум усвідомити, що не існує універсальної політики для всіх типів контрабанди. І що головне – не посилити суворість покарання, а створити умови, за яких контрабанда стане не вигідною. Держава повинна діяти за принципом батоба і пряника, але в цій формулі на перше місце слід поставити солодощі – спочатку створити умови для відмови від контрабанди, а потім застосовувати методи примусу.

UKRAINIAN
INSTITUTE
FOR THE FUTURE

Ukrainian Institute for the Future

6, Pamvy Beryndy Lane, Kyiv

 uifuture.org